

Sygn. akt I CSK 4/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 lipca 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Wojciech Katner

SSN Hubert Wrzeszcz

w sprawie z powództwa R. A., R. A.

przeciwko [...]

o wykonanie zapisów J. J.

oraz sprawy z powództwa R. A. i R. A.

przeciwko [...]

o wykonanie zapisów W. J.,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 13 lipca 2017 r.,

skarg kasacyjnych powódki R.A. i powoda R. A.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 18 grudnia 2014 r.,

- 1. oddała skargi kasacyjne,**
- 2. zasądza od każdego z powodów na rzecz każdego z pozwanych kwoty po 116,00 (sto szesnaście) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powodowie w pozwach skierowanych przeciwko wskazanym konkretnie spadkobiercom J. J. oraz W. J.j wnieśli o zobowiązanie pozwanych do wykonania zapisów testamentowych.

R.A. domagał się zobowiązania pozwanych do złożenia oświadczeń woli przenoszących na jego rzecz udziały w prawie własności działki nr 55 o pow. 261 m², zabudowanej, położonej w [...] przy ul. F. 31, objętej księgą wieczystą nr ../1 i w nieruchomości budynkowej wraz z garażem, położonej w [...], przy ul. O. nr 60 oraz prawami i roszczeniami wynikającymi z art. 7 i 9 dekretu z dnia 26 października 1945 r. o własności i użytkowaniu gruntów na obszarze m. st. Warszawy (Dz. U. Nr 50, poz. 79 ze zm.; dalej: „dekret warszawski”).

R. A. wniosła natomiast o zobowiązanie pozwanych do złożenia oświadczeń woli przenoszących na jej rzecz udziały w nieruchomości budynkowej z garażem, położonej w [...], przy ul. D. nr 65, objętej księgą wieczystą nr ../8 wraz z prawami i roszczeniami z art. 7 i 9 dekretu warszawskiego.

Podstawą roszczeń powodów były zapisy zawarte w testamentach własnoręcznych sporządzonych przez J. J. w dniu 2 lutego 1996 r. i w dniu 25 września 1996 r. oraz przez W. J. w dniach 24 i 25 września 1996 r., obejmujących opisane nieruchomości.

Sąd Okręgowy w [...], po łącznym rozpoznaniu obu pozwów, wyrokiem z dnia 22 maja 2013 r. uwzględnił żądanie powoda R. A. w części dotyczącej zobowiązania pozwanych do złożenia oświadczeń woli o przeniesieniu przysługujących im udziałów w budynku mieszkalnym i garażu, położonych w [...], przy ul. O. 60 oraz praw i roszczeń z art. 7 i 9 dekretu warszawskiego, oddalił jego powództwo w pozostałej części oraz w całości powództwo R. A.

Sąd ten ustalił, że W.J. i J.J. byli - na zasadzie wspólności ustawowej małżeńskiej - współwłaścicielami nieruchomości objętych pozwem. W. J. zmarła w dniu 1 maja 2000 r.; spadek po niej na podstawie ustawy nabyli: jej mąż J.J. w udziale wynoszącym 4/8 części, siostrzenica R. A. w udziale wynoszącym 2/8 części oraz jej bratankowie: J. Z. i W. Z. w udziałach po 1/8 części. Spadkodawczyni sporządziła w dniach 24 i 25 września 1996 r. trzy testamenty własnoręczne, w których dokonała zapisów swoich udziałów w nieruchomości położonej w [...] przy ul. D. 65 na rzecz R. A., a w nieruchomościach położonych w [...] przy ul. O. 60 i przy ul. F. 31 na rzecz R. A. (syna R. A.). Testamenty te zostały otwarte i ogłoszone w dniu 7 kwietnia 2003 r.

J.J. zmarł w dniu 2 stycznia 2002 r., a spadek po nim nabyli krewni w linii bocznej: [...].

J.J. sporządził w dniu 2 lutego 1996 r. testament własnoręczny, otwarty i ogłoszony w dniu 5 września 2002r., w którym zapisał swój udział w nieruchomości położonej w [...] przy ul. O. 60. Pozostałe dwa testamenty J. J., opatrzone datą 25 września 1996 r., zachowały się tylko w postaci kserokopii. Zawierały one zapisy udziałów w nieruchomości przy ul. F. 31 na rzecz R. A. oraz w nieruchomości przy ul. D. 65 - na rzecz R. A. Otwarcie i ogłoszenie tych testamentów nastąpiło przed Sądem Rejonowym w dniu 22 czerwca 2011 r. (sygn. akt I Ns ../08). Oboje spadkodawcy mieli zachowaną zdolność do dokonania rozrządzeń majątkowych na wypadek śmierci. J.J. i W.J. pozostawali w bardzo bliskich relacjach z powodami, natomiast pozwani nie utrzymywali kontaktów ze spadkodawcami.

Oceniając tak ustalony stan faktyczny, Sąd Okręgowy uznał, że wykonaniu podlegał jedynie zapis J.J. dokonany na rzecz R. A., obejmujący udział w nieruchomości położonej w [...] przy ul. O. 60. Pozostałe zapisy uczynione przez tego spadkodawcę, wobec braku oryginałów testamentów, nie podlegały wykonaniu. Jednocześnie Sąd Okręgowy oddalił powództwa w części dotyczącej żądania wykonania zapisów uczynionych przez spadkodawczynię W. J., przyjmując błędnie - co przyznał w uzasadnieniu tego rozstrzygnięcia - że jej testamenty nie zachowały się w oryginałach.

Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem zaskarżonym skargą kasacyjną, zmienił wyrok Sądu Okręgowego i uwzględnił żądania powodów w części dotyczącej wykonania zapisów testamentowych uczynionych przez W. J., oddalił apelacje powodów w pozostałej części i orzekł o kosztach procesu.

Sąd Apelacyjny podzielił ocenę, że roszczenia powodów wywodzone z zapisów J. J. uczynionych w dniu 25 września 1996 r., nie mogły zostać uwzględnione z uwagi na brak oryginałów testamentów. Wskazał przy tym, że jakkolwiek jest dopuszczalne ustalenie faktu sporządzenia testamentu własnoręcznego oraz jego treści za pomocą wszelkich środków dowodowych w przypadku, gdy taki dokument zaginął lub został zniszczony, to jednak jest to możliwe tylko w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku lub w sprawie o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, z uwzględnieniem ograniczeń przewidzianych w art. 679 § 1 k.p.c.

Powodowie w skargach kasacyjnych opartych na obu podstawach określonych w art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c., zaskarżyli wyrok Sądu Apelacyjnego w części oddalającej ich apelacje, zarzucając naruszenie:

- art. 189 k.p.c. w związku z art. 968 § 1 k.c., art. 972 k.c., art. 949 § 1 k.c., art. 1025 k.c. i art. 156 k.c. w związku z art. 64 k.c. przez błędną wykładnię;

- art. 679 k.p.c. zw. z art. 670 k.p.c. i art. 677 § 1 w związku z art. 699 k.p.c. k.p.c. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie

- art. 386 § 4 k.p.c. w związku z art. 382 k.p.c. poprzez zaniechanie uchylenia przez Sąd Apelacyjny wyroku Sądu I instancji w zakresie w jakim oddalił apelacje powodów.

Powołując się na te zarzuty, skarżący wnieśli o uchylenie zaskarżonego wyroku w części oddalającej ich apelacje i przekazanie sprawy w tym zakresie Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, bądź też uchylenia również wyroku Sądu Okręgowego i przekazania sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Pozwani w odpowiedzi na skargi kasacyjne wnieśli o ich oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Podobieństwo zarzutów wypełniających podstawy obu skarg kasacyjnych pozwoliło na dokonanie łącznej oceny ich zasadności. Zarzuty te - zmierzające do podważenia przyjętej za podstawę zaskarżonego wyroku oceny, że ustalenie treści zaginionych testamentów własnoręcznych J. J. z dnia 25 września 1996 r., zawierających jedynie zapisy na rzecz powodów, mogło nastąpić wyłącznie w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku po J. J., ewentualnie w sprawie o zmianę stwierdzenia nabycia spadku po tej osobie - nie zasługiwały na uwzględnienie.

Zgodnie z art. 670 k.p.c., sąd spadku bada z urzędu, kto jest spadkobiercą; w szczególności ustala, czy spadkodawca pozostawił testament, oraz wzywa do złożenia testamentu osobę, co do której będzie uprawdopodobnione, że testament u niej się znajduje, a jeżeli testament zostanie złożony, sąd ten dokonuje jego otwarcia i ogłoszenia. W świetle przytoczonego przepisu, kognicja sądu w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku przedstawia się jednoznacznie.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego nie budzi wątpliwości, że treść zaginionego testamentu własnoręcznego oraz fakt jego sporządzenia w przepisanej formie ustala sąd spadku, jako przesłankę rozstrzygnięcia o dziedziczeniu, w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku albo w postępowaniu o uchyleniu lub zmianę stwierdzenia nabycia spadku (zob. uchwała z dnia 29 maja 1987 r., III CZP 25/87, OSNCP 1988, nr 9, poz. 117 oraz postanowienia: z dnia 16 kwietnia 1999 r., II CKN 255/98, nie publ. i z dnia 20 lipca 2005 r., II CK 2/05, nie publ.).

Sąd spadku dokonuje otwarcia i ogłoszenia wszystkich testamentów pozostawionych przez spadkodawcę, ocenia ich ważność i skuteczność oraz dokonuje ich wykładni zgodnie z regułami określonymi w art. 948 k.c. Spadkodawca

może powołać do całości lub części spadku jedną lub kilka osób (art. 959 k.c.). Gdy nie nastąpiło powołanie jednej lub kilku osób do spadku jako ogółu praw i obowiązków spadkodawcy, lecz rozrządzenie spadkodawcy przybrało formę przeznaczenia określonej osobie poszczególnych przedmiotów majątkowych, wówczas osoba ta dziedziczy cały spadek jako spadkobierca testamentowy, o ile przedmioty te wyczerpują cały spadek (art. 961 k.c.) albo spadek dziedziczą spadkobiercy ustawowi, którzy są zobowiązani do wykonania zapisu (art. 968 k.c.), o ile przedmioty przeznaczone w testamencie dla danej osoby nie wyczerpują prawie całego spadku (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6 kwietnia 1998 r., I CKU 35/98, nie publ.). Należy mieć przy tym na uwadze, art. 961 k.c. dotyczy nie tylko sytuacji, w której spadkodawca w jednym testamencie przeznaczył jednej lub kilku osobom poszczególne prawa majątkowe wyczerpujące prawie cały spadek, lecz ma zastosowanie również wtedy, gdy takie rozrządzenie spadkodawcy nastąpi w kilku kolejnych testamentach (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 czerwca 2015 r., I CSK 596/14, nie publ.).

Wbrew zatem zarzutom skarżących, wyłącznie sąd spadku ustala istnienie, treść i ważności testamentów spadkodawcy, w szczególności ocenia, czy sporządzone przez spadkodawcę testamenty, obejmujące rozrządzenie poszczególnymi prawami majątkowymi wchodzącymi w skład spadku, wyczerpują prawie cały spadek, a co za tym idzie, czy zastosowanie znajdzie art. 961 k.c., czy też art. 968 k.c. Ocena ta musi być dokonana w oparciu o wszystkie testamenty spadkodawcy w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, a w razie późniejszego wykrycia testamentu - w toku postępowania wszczętego na podstawie art. 679 k.p.c.

W orzecznictwie wyrażono pogląd, że art. 670 § 1 k.p.c. obligujący sąd do badania z urzędu, kto jest spadkobiercą, nie obejmuje badania ważności testamentu obciążającego spadkobiercę ustawowego zapisem, jako że taki testament nie ma wpływu na porządek dziedziczenia z ustawy (zob. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 25 lutego 2005 r., II CK 408/04, z dnia 28 marca 2012 r., V CSK 175/11 i z dnia 5 grudnia 2012 r., I CZ 176/12 - nie publ.). Należy jednak mieć na uwadze, że ocena, czy określone rozrządzenie testamentowe stanowi

zapis, czy powołanie do spadku, należy do wyłącznej kompetencji sądu spadku, a nie potencjalnego spadkobiercy lub zapisobiercy.

Trafnie więc Sąd Apelacyjny uznał, że ustalenie treści zaginionych testamentów własnoręcznych J. J. z dnia 25 września 1996 r., zawierających rozrządzenia na rzecz powodów udziałami w prawie własności nieruchomości wchodzących w skład spadku, powinno być dokonane przez sąd spadku, a ocena skutków tych rozrządzeń musi być przeprowadzona z uwzględnieniem treści wszystkich testamentów tego spadkodawcy. Zarzuty skarżących oparte na odmiennym - wadliwym - założeniu, nie mogły wywrzeć zamierzonych skutków.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

kc